

SZVOBODA DOMÁNSZKY GABRIELLA

A MAGYAR MŰVÉSZET AZ 1873-AS BÉCSI VILÁGKIÁLLÍTÁS TÜKRÉBEN

A HÁTTÉR

A modern értelemben vett „világváros” kialakulásának egyik különös elősegítője volt a XIX. század második felében megrendezett nemzetközi világkiállítások sorozata. Az ötlet Viktória királynő férjétől, Albert koburgi hercegtől származott, aki London gyárosainak segítségével és a Kelet-indiai Társaság anyagi erejére támaszkodva megteremtette az első világtárlatot 1851-ben Londonban.¹ A „közkiállítások” rendezése kétségkívül hozzájárult a vezető európai (sőt nemsokára amerikai) városok jellegének megváltozásához. A városok ebben a korban formálódtak nyitottá, az idegeneket nem elhárító, hanem vonzó közeggé. A hatalmas bemutatók internacionális kapcsolatok létesítésére készítettek, felkeltették az érdeklődést és a türelmet távoli, egzotikus világok lakói iránt, végül alkalmat adtak egy-egy nációnak, hogy előnyösen mutassa meg magát. A kortársak olyan új fogalmakat társítottak a rendezvényhez, mint „a világbéke”, „a teljes emberiség köztársasága”, és megállapították, hogy a kiállításokon a nemzetek tanulnak egymástól és tanítják egymást, és hogy itt a munka, az érdemek arisztokráciája parancsol.² Albert kezdeményezése – a német eszme és az angol gyakorlat – mint ismeretes, azonnal világhívtává vált. Már 1855-ben Párizs követte a példát, és a kiállítások sorozata ma is tart.

Budapest mindeddig nem rendezett világkiállítást, de a magyarok már az első londonin megjelentek – ami az abszolutizmus éveiben nem is volt olyan egyszerű –, majd a további rendezvényeken is. A művészeti anyag kezdetben kisszámú és jelentéktelen volt,³ bár például az 1862-es londoni közkiállításra az újonnan megalakult Képzőművészeti Társulat igen komolyan készült. A gyenge szereplés két fő oka között az anyagiak szegényessége és a komoly állami támogatás hiánya.

A legfontosabb év kiállítóink számára minden bizonnyal az 1873-as volt, amikor Bécs rendezett világkiállítást, mert Magyarország itt „... először volt önálló államként megjelenendő”!⁴ Ebből következően a kortárs magyar művészet is ekkor mutatkozott be először a világ előtt, egységes kötelékben és nem mint az osztrák művészet része. Úgy tűnik, rendkívül jelentős alkalomnak tartották ezt, mivel évtizedes törekvés volt, hogy a művelt külföld előtt a magyar művészet „megmutassa magát”.

A 60-as évek végétől már számos európai képzőművészeti kiállításon jelentek meg magyarok, de a világkiállítás sokkal szélesebb közönségnek szólt, mint a kizárólagosan képzőművészeti tárlat.⁵ A rendezőség 1873-ban olyan együttest kívánt bemutatni, amely a magyar művészet magas kvalitásával lepi meg a látogatókat, egyben politikai üzenetet képes közvetíteni a világ és az uralkodó számára. Mert mint többször megállapítják, a magyarság kulturáltsága az önállóság és a szabadság bizonyítéka és biztosítéka. Az előkészületeket és a kiállított művek sorát áttekintve úgy tűnik, hogy az 1873-as bécsi világkiállítás képzőművészeti bemutatója „két korszak határán” a század egyik legfontosabb megmozdulása volt a magyar művészgárda számára. Majd minden elismert mester, sőt a jövő reménységei is jelen voltak. A művekben még élt a kiegyezés előtti idők romantikus idealizmusa, viszont a millennium bombasztikus hatású fellépése még nem jelentkezett. A tárlat a reformkor óta tartó folyamatok reprezentatív záróköve, vele a magyar képzőművészet „nagykorúsítása” befejeződött.

Az ország művészeti élete ekkorra már Budapesten koncentrálódott, így e bemutatkozás a főváros kulturális életének szempontjából is különös jelentőségű. A kiállítók közül sokan már pesti lakosok,⁶ hosszas külföldi tanulás és működés után. A vezető mesterek közül többen még ekkor is külföldön éltek, mivel európai karriert Pestről remélni naivság lett volna. Ám sokan tartottak fenn eleven kapcsolatot a főváros művészeti köreivel, és a rendezőség nemegyszer hangot adott annak a reménynek, hogy a sikeres szereplés után többen hazatelepülnek.⁷

A májustól novemberig tartó kiállítás éppen akkor zárta be, amikor megtörtént Pest, Buda és Óbuda egyesítése. Ez az adminisztrációs aktus többek között új lendületet adott a magyar művészet fejlődésének is, amely az 1860-as évek végén érezhetően megtorpant. A bécsi világtárlat jó alkalom volt arra, hogy ráirányítsa a figyelmet a hiányokra és a lehetőségekre, és évekre utat mutasson az érintetteknek, elsősorban az intézményi háttér létrehozása terén.

A művészeti élet megszervezését a reformkorban felvállaló fiatal politikusok, Eötvös, Trefort és egykori centralista társaik ekkorra érték potens államférfivá, és kiteljesítették ifjúkori álmaikat, vagyis megteremtették a Monarchia második világvárosát. E nekilendülés egyik mozzanata volt 1873-ban a Bécsben való sikeres szereplés.

AZ ELŐKÉSZÜLETEK

A hivatalos előkészületek Bécsben 1870-ben kezdődtek el. A kiállítás megbízott szervezője, Wilhelm B. Schwartz-Senborn, a későbbi igazgató, aki már az 1861-es londoni és az 1867-es párizsi világtárlaton is jelen volt, az osztrák és magyar osztályt vezette. A munkálatok ugyanekkor Pesten is megindultak.

A világtárlat magyar szekciójának országos bizottsága 1871-ben alakult meg, elnöke Korizmicz László agrárpolitikus, országgyűlési képviselő. Az elnök azonnal felhívást bocsátott közzé a minél szélesebb körű szereplés érdekében.⁸ Az országos bizottság már 1872 elejétől állandó titkárságot tartott fenn Pesten, a titkár szintén egy kiállítási szakértő, Steinacker Ödön mérnök, a Budapesti Iparkamara titkára lett.⁹ A kiállításra való felkészülés kormány szinten történt, és a különböző minisztériumok intézték, amelyeket a Földművelési, Ipari és Kereskedelmi Minisztérium fogott össze több egymásra épülő bizottság által. Az országos testületen belül a fővárosnak külön szervezete volt. A szakterületeket kormánybiztosok felügyelték, akiket a király nevezett ki, így Henszlmann Imrét, a művészeti megbízottat is. A képzőművészeti anyag megszervezése a Vallás- és Közoktatási Minisztérium feladata volt. A minisztérium élén 1871 elején vezetőváltás történt, mivel br. Eötvös József meghalt.¹⁰ Úgy tűnik, az utód, Pauler Tivadar bizonytalannak érezte magát a képzőművészet területén, ezért hivatalos tanácsadóul 1871 tavaszán életre hívta az Országos Képzőművészeti Tanácsot,¹¹ (OKT) amelynek ezután, egészen a XX. század elejéig döntő szava volt minden művészeti kérdésben. Témánk szempontjából a testület legfontosabb feladata a világtárlat anyagának zsűrizése volt.¹² A gyakorlati munka a Képzőművészeti Társulat kebelében folyt, az ügyeket a titkár, Telepy Károly (1828–1906) tájképfestő intézte.

Mivel a felkészülés bizonyos anyagi forrásokat megnyitott, feltételezzük, hogy ez közrejátszott az Eötvös által meghirdetett első állami történelmiképző pályázat végső megvalósulásában, amely a bécsi világtárlat sürgetésére zárult le, két forduló után.¹³ A pályázatra konkrét képtémákat írtak ki, amelyeket egy szakbizottság határozott meg több ülésen.¹⁴ A kijelölt témák egységes koncepcióba illeszkednek, amely még Eötvös érájának ideológiáját tükrözi. Részben azonos a Nemzeti Múzeum díszlépcsőházába tervezett falképfestés programjának ugyanebben az időben készülő, vonatkozó részével, és a bécsi világtárlat alap gondolatát is meghatározza.¹⁵

A pályázati koncepció az 1867-es kiegyezés szellemében az önálló keresztény államiságra utal, a szabadságküzdelmekre nem. A *Szent István magára veszi a keresztiséget* téma lett volna az

egész konstrukció eszmei alapja, kifejezve azt, hogy Magyarország a kereszténység felvétele óta Európa művelt nemzetéinek közösségébe tartozik, az *István lovaggá ütése* téma pedig a nyugati értékek elfogadását jelezte. A Habsburg-ház és a magyarság kapcsolatára utalt a *Morvamezei győzelem*. Az üzenet itt is nyilvánvaló, e csatában a magyar sereg biztosította a győzelmet a cseh Ottokár fölött, és a történészek szerint a Habsburgoknak itt és ekkor nyílt lehetőségük arra, hogy a térség vezető dinasztiájává emelkedjenek. Különösen fontosnak tűnik az összeállításban Bethlen figurája, akit a magyar történelmi festészet témakészlet-hagyománya szerint tudósai közt kívántak látni, a kirás még az ábrázolandó tudósokat is megjelölte. Ám a magyar kultúra pártfogójának szerepén túl a Habsburgokkal állandóan küzdő, majd a nemzet jogainak biztosítása után békét kötő erdélyi fejedelem Deák előképeként is felfogható. Végül a *Nagy Lajos Visegrádon külföldi követeket fogad* című történelmi tájkép lett volna hivatott az ország hajdani nagyságára emlékeztetni. Ez és a *Szent István magára veszi a keresztiséget* nem készült el, de a Nemzeti Múzeum falképsorozatának programjában mindkettő megjelenik majd, és mivel a falképek készülő kartonjait Bécsben bemutatták, mégiscsak ott lebegett a tárlaton Eötvös szelleme.

A kiállítási anyag végleges összeállítása Trefort Ágoston égisze alatt történt, minek során a koncepció módosult, amennyiben a magyar szabadságküzdelmekre emlékeztető ellenzéki fogantatású témák és hősök is megjelentek Bécsben.

A Képzőművészeti Társulat 1871-ben küldte szét felhívását azon művészeknek, akiket elvárt a kiállításra.¹⁶ Az első hír, amelyből arról értesülünk, hogy Bécsre készül a magyar művészvilág, Izsó Miklósról (1831–1875) jelent meg, aki ekkor egy nagyobb méretű népi zsáner mintázását kezdte el, „... amely hosszabb időt vesz igénybe”.¹⁷

1871. december 17-én zajlott le az első ülés a Hungária szállodában, amelyen mind a központi (művészek, műbarátok, intézeti igazgatók, politikailap-szerkesztők), mind a vidéki bizottság (gyárnokok, földbirtokosok, kereskedők) tagjai részt vettek. Ezután Telepy kiterjedt levelezést folytatott a meghívott mesterekkel. Munkácsy Mihály (1844–1900) fennmaradt válaszevelei arról tanúskodnak, hogy az egész magyar művésztsadalom nagy jelentőséget tulajdonított az eseménynek.¹⁸

A munkálatok 1872 nyarán lendültek neki. Az építészeti anyagról részben a főváros gondoskodott. Az építészeti osztály bizottsága felkérte a főváros közgyűlését, hogy az 1862-től épült középületek és magánházak terveit engedjék át a kiállításra.¹⁹

Kinevezték a képzőművészeti rész szakbiztosát is a 39 éves Keleti Gusztáv (1834–1902), az újonnan létesült budapesti Országos Mintarajz Tanoda szervezője és igazgatója személyében.²⁰ Keleti ezután évtizedeken át kezében tartja majd a magyar művészet külföldön való megjelenésének ügyét. Szerepe ambivalens, tudása biztos szakmai színvonalat garantált, és úgy tűnik, mint az első felsőfokú képzőművészeti iskola fejének, szívégye volt a fiatalok szerepeltetése, akik feltűnően bő lehetőséget kaptak a tárlaton, de konzervativizmusa – mint ismeretes – a kiállítás után jelentős károkat okozott.²¹

Ekkor már „... festészeink készülnek a világhiállításra” – olvasni a pesti sajtóban. Úgy tűnik, a kultuskormányzat minden lehetőséget felhasznált arra, hogy méltón és időben felkészüljön. A művészet támogatására évenként megszavazott állami pénzalapból 1872-ben több reménybeli kiállítónak juttattak. Az OKT olyan művek készítésére adott állami megbízást, amelyeket Bécsben kívántak szerepeltetni, valamint az éves ösztöndíjakat is erre figyelve osztotta ki Hegedűs Lajos, aki Eötvös kezdeményezéseinek beteljesítésén fáradozott, a bécsi kollekción előteremtéséhez ismételt történelmiképp pályázatot javasolt.²² Döntött a kormány az 1872–73-as képzőművészeti ösztöndíjról is, amelyet a később nagy tekintélyű művészettörténész, a 26 éves Pasteiner Gyula budai gimnáziumi tanár kapott meg, hogy az itáliai reneszánsz művészetet tanulmányozza. A *Pesti Napló* művészeti tudósítójának kérte fel a díjazottat, akinek művészeti írásai ekkortól olvashatók a lapban.²³

Természetesen az eleve kijelölteken és dotáltakon túl az egész magyar művésztsadalom készülődik. Orlai Petrics Soma (1822–1880) Petőfi életéből tervezte jelenetek megfestését, de ő hiányzik a kiállítók közül. A tájképfestők – Keleti Gusztáv, Mészöly Géza (1844–1887) – is munkálkodnak, valamint Ligeti Antal (1823–1890) Libanonról, kedvenc vidékéről fest egy kompozíciót, „ama régi sírokkal, amelyekről azt tartják, hogy föníciaiak”.²⁴

Szeptember végén Trefort meghirdette a második állami pályázatot történelmi képekre, 200 arany fődíjjal – amelyek középületek „beldíszítésére” szolgálhatnak – és a kiírásban jelzi, hogy a sikeres darabokat ki fogják állítani Bécsben.²⁵ A kiírás oka talányos, Hegedűs forszírozása nem tűnik elegendő oknak. Vagy elégedetlenek voltak az addigi anyaggal, vagy az anyagi lehetőségek kibővítése volt a szándék, hisz Székely Bertalan (1835–1910) és Than Mór (1828–1899) az 1870-es pályázaton szerepelt témáikat nyújtották be, amelyek kivitelezésére 1872 nyarán már hivatalos megrendelést kaptak. A három éven át zajló két pályázatból végül is öt reprezentatív történelmi kompozíció került a világtárlatra.²⁶

A többi mű különböző forrásokból származott. A Nemzeti Múzeum Képcsarnokából, a Képzőművészeti Társulat és az Akadémia tulajdonából. A zsűri több év anyagából válogatott, törekedve arra, hogy minél teljesebb képet adjanak a magyar művészetről.²⁷ Ezeket egészítette ki a művészek által 1873 tavaszára beküldött anyag, egyeseket ezek közül a Képzőművészeti Társulat márciusi tárlatán bemutattak.²⁸ Több meg nem valósult terv is volt.²⁹

Április 29-én megindult a *Képes Kiállítási Lapok*³⁰ Steinacker Ödön szerkesztésében, amelyet a beharangozó szerint azért indítottak, hogy „...Magyarországnak szellemi képviselője legyen, és ne maradjon a többi nemzet mögött”, ha már „...a szabad fejlődés alapját, ...az önállóságot” visszaszereztük.³¹ Ettől kezdve az eseményekről rendszeres a tájékoztatás, ezen belül a képzőművészeti híreket kiemelve kezelték.

1873 tavaszán Bécsben már állnak a világtárlat főbb épületei. A pesti sajtó lelkesen közli a kiállítási palota főbejáratát képező diadalív rajzát, amelyen gazdag allegorikus díszítés látható, és részletesen ismerteti a programját. Ennek oka a bejárat melletti két hatalmas szobor, amelyek Ausztria és Hungária megszemélyesítői.³² Mi más ez, ha nem annak elismerése a világ előtt, hogy a Monarchia két vezető hatalma egyenrangú?

Sajnos a készülő magyar pavilonról mint esztétikai jelenségről nem jók a hírek. Porzó tudósításában „czigányország császáranak trónterme”-ként ír róla.³³

Az előkészületek nem merültek ki a tárgyak begyűjtésében. Pest város tanácsa például áprilisban határozatot hozott, hogy a bécsi világkiállítás alkalmából Pestre várható idegenek méltó fogadtatása érdekében a várost tisztító munkaerő megkésztetendő.³⁴ Továbbá intézkedtek, hogy a kiállítás időtartama alatt a Nemzeti Múzeum végig tartson nyitva.

A VILÁGTÁRLAT

A rendezvényt 1873. május 1-jén nyitotta meg I. Ferenc József császár és magyar király Európa fejedelmeinek és más nagy embereinek jelenlétében.

A pavilonok a Duna mentén, a Práter mellett épültek fel,³⁵ 4700 kiállító jelent meg Európa, Ázsia, Afrika és Észak-Amerika népeiből.

A képzőművészeti anyagot nagy várakozás előzte meg, míg május 8-án őfelsége megnyitotta a „művészetnek emelt templomát” is. Az osztrák osztályt – amely teljesen kész volt – a császár „különös figyelemmel nézte meg”. A művészetek pavilonja párhuzamosan helyezkedett el az Iparpalota keresztcsarnokaival, mérete 205 mx m volt. Környezetét a legszebbnek ítélték a kiállítás területén. Középső reprezentatív előcsarnoka mellett jobbra és balra húzódtak a kiállítótermek, jobbra elöl együtt az osztrák, a német és a hozzájuk képest kicsi magyar rész. Átellenben volt a

hatalmas francia kollekció és a kisebb belga, holland, svájci és angol rész, valamint a szobrok terme. A téglány alakú épület előtt terült el a „művészet udvara”, amelyet balról az amatőrök csarnoka – ebben a dánok, svédok, norvégok, oroszok, osztrákok, németek kaptak helyet –, jobbról Itália és még egy francia rész, valamint az Egyesült Államok és „több ország” együttes csarnoka határolt.³⁶ A pavilon közepén levő óriási „salle quarrée” nemzetközi anyagot mutatott be. A *Képes Kiállítási Lapok* tudósítója részletesen beszámol a várható élményekről. Ahogy a látogató belépett, A. J. Wiertz (1806–1865) belga festő *Az angyal bukása* című „materialistikus, borzalmasan hatásos kép”-ével találta szembe magát. Mellette A. Cabanel (1823–1889) *A szabadkőművesség allegóriája* (a Louvre plafonjának vázlata) és K. v. Piloty (1826–1886) *Germanicus diadalmenete* (*Thusnelda Germanicus diadalmenetében*) című művei függtek. A bejáratnál jobbra volt elhelyezve az osztrák osztály díszje, J. Matejko (1838–1893) két hatalmas tablója, a *Báthory győzelme az oroszok felett* (*Báthory Pszkov mellett*), valamint a *Lengyelország és Litvánia egyesítése* (*A lublini unió*).³⁷ Az osztrák teremben „... legelső az itt kiállító Matejko lengyel művész 11 képével”. A tudósító a magyar származású Angeli Henrik (1840–1925) *Megtagadott föloldozás* című művét tartja az osztrák osztály legjobbjának, valamint August Petenkofen (1822–1889) hosszas magyar tárgyú tájképsorozatát említi, nagy örömmel ismerve fel köztük Kecskemét piacát.³⁸

Pasteiner Gyula már kifogásokat emel a „szédülésig impozáns” és hatalmas anyag ellen. Szerinte a német és osztrák rész erősen „műkiállítás” jellegű, ami nem jelent mást, mint hogy üzleti szempontok szerint állították össze az anyagot.³⁹ Ezért – írja Pasteiner – innen a monumentális festészet jószerivel hiányzik. „A stafelei-festészet is fontos, hogy kedvet csináljon a közönségnek, de halhatatlanságot csak a monumentalitás ad!” – jelenti ki a kor esztétáinak gondolkodására jellemző módon. „A német tájképfestők Rousseau, Troyon, Courbet, Breton és Daubignire figyelnek”, az életképfestők a hollandokra. De a német képek szerinte körülményesek és durvák, hiányzik belőlük az ügyesség, a pontosság és a tisztaság. Pasteinert a szobrok érdeklék igazán, pontosan érzi a korabeli plasztika válságát, de elemzései még igen kiérleletlenek.⁴⁰

Magyar születésű mesterek más nemzetek anyagában is szerepeltek, néhányuk asszimilálódva választott hazájába, pl. (a már említett) Angeli Henrik és Tilgner Viktor (1844–1896). Továbbá Herbsthoffer Károly (1821–1876), Marastoni József (1834–1895), Szinyei Merse Pál (1845–1920), Pállik Béla (1848–1908), Mészöly Géza és Wagner Sándor (1838–1919) nevét fedezhetjük fel a katalógusban (a két utóbbi festő a magyar teremben is megjelent).

A magyar osztály csak később készült el, de már a megnyitó előtt fontos hírek jelentek meg róla. Ugyanis Szinyei Merse Pál itt mutatta be a XIX. századi magyar festészet kiemelkedő darabját, a *Majálist*. Ám a kép csak tévedésből került a magyar terembe, és Piloty követelésére átvitték a német osztályba, mert a mester ragaszkodott ahhoz, hogy növendékei együtt szerepeljenek.⁴¹ Szinyei Zsiga, a festő öccse járt a megnyitó előtt a magyar osztályon, és megpillantva bátyja képét, jó hírrel szolgált: „...már az is némi elismerést tanúsít, hogy a nevezett osztály bemeneti ajtaja felett van alkalmazva – közömbös képnek protectio nélkül pedig nem adnak jó helyet”.⁴² A *Pesti Napló* egy sokat idézett tudósítója⁴³ is látta itt a művet, feltehetőleg azon a fő-fő helyen, amelyre később Wagner Sándor *Izabella búcsúja Erdélytől* című műve került. A tudósító két képre figyelt fel. Az egyik Munkácsy *Éjjeli őrjárata* (sic!) a másik a *Majális* volt. „...a kolorit meglepő. Csupa tűz, csupa élet. Jambusch szerint (kivel együtt volt szerencsém a képet nézni) a lánész vakmerősége hullámszik át rajta. Kár, hogy a feldolgozott tárgy rémisztően prózai. Modern pantallóban, zubbonyban, felöltöben mulatozó emberek! Egy modern majális. Lehet-e köznapibb anyag a világban? Ha Szinyei nagyszerű színeihez méltóbb szöveget ad, ma több chancea lehetne arra, hogy verseny társait legyőzi. Ő még nagyon fiatal ember...”⁴⁴

A kép hatása megrázó lehetett, csak képzeljük el vele szemben Than Mór monumentális művét, a több mint négyméteres Kun Lászlót, amely pátozával, szigorúan klasszikus kompozíciójával, matt „atelier” koloritjával a tárlat legdrágább és legünnepeltebb alkotása volt.⁴⁵ Sajnos, mint

tudjuk, a müncheniek – talán a későbbi helykeresés, de talán az irigység okán is – az oda átvitt *Majálist* előnytelenül helyezték el, és a művész visszavonta az alkotását. Így mindössze két hétig volt a világ közönsége előtt. Színei szereplésének – vagy inkább nem szereplésének – jelentős irodalma van.⁴⁶ Az idők során kialakult a „meg nem értés” mítosza, holott a kortárs kritikák nem ezt mutatják. Sokan elemezték már a szituációt, hol a művészt, hol a körülményeket hibáztatva. De a hiba talán csak annyi volt, hogy a 27 éves zseni mellett nem állt egy tapasztalt mentor egy dörszölt műkereskedő vagy gyűjtő személyében, aki megóvta volna a lehető legrosszabb lépéstől, a visszavonulástól, mivel a kép fogadtatása itt is, csakúgy mint áprilisban Münchenben, nem volt rossz, hisz a végletes nyilatkozatok csak fokozták az érdeklődést.⁴⁷

A *Pesti Napló* híradása utal a másik nagy távolmaradóra is. „Izsó műveit fájdalmasan nélkülözzük. Összesen egy mellszobrával, az Egressyével szerepel, azt mondják ezt sem ő küldte. ... Izsó egy idő óta világmegvetőt játszik, s a látszat szerint mindenáron azon fáradozik, hogy kitűnő tehetségével minél kevesebbet alkosson. Csak sajnálni lehet, ha oly hatalmas tehetség, mint amilyen Izsó Miklós, képzelte okok miatt annyira meghasonlik önmagával, hogy erőszakosan semmivé tesz egy ragyogó pályát, melyhez az ország jogosult reményeket csatolt.”⁴⁸ Az 1862-ben készült *Egressy-szobor* a Nemzeti Múzeum gyűjteményéből származik, és a művész valószínűleg ezt is visszavonatta, mert később nem látható tőle semmi, bár a katalógusban szerepelt.⁴⁹ Feltételezzük, hogy a művész Vay Miklós báró (1831–1886) szobrász kiemelt kollekciója miatt sértődött meg, mivel ekkor kapcsolatuk végletesen megromlott, Izsó plágiummal vádolta korábbi mentorát.⁵⁰

A magyar művészek kiállítása június 16-án nyílt meg, de csak később vált teljessé, vagy inkább állandóan változott.⁵¹ A képek elrendezését Telepy Károly végezte, a *Pesti Napló* tudósítója szerint „... buzgó Telepynek ... ernyedetlenül, s nagy tapintattal jelöli ki a festmények illő pontjait.”⁵² Mészöly, aki egy berlini gyűjtője tulajdonából kölcsönzött négy képet, levélben kért protekciót régi barátjától: „... én a magam csekély erejéhez képest megtettem mindazt, amit tehettem. 4 képet küldök, melyeknek azt hiszem jó helyet rendelsz ...”⁵³ Brodszky Sándor (1819–1901) beválasztott művei elhelyezését Telepyre bízta, s kéri, hogy fáradságáért fogadjon el Telepy jutalékot, és ne feledkezzen el Molnár József (1821–1899) képéről sem.⁵⁴ Brodszky e megjegyzése igen érdekes. Ritkán olvasni effajta intim közlést, amely rávilágít arra, hogy a művészeti élet modern formái már nálunk is kialakultak.

A magyar csarnokról a *Magyarország és a Nagyvilág* című lap nagyméretű illusztrációt közölt,⁵⁵ amelyen egyes festmények jól felismerhetők, és maradt fenn néhány utalás is az elhelyezésről.

Fent a magasban futott végig a Nemzeti Múzeum díszlépcsőházába tervezett falképek kartonjainak sorozata, Than Mór és Lotz Károly (1833–1904) aktuális műve, amelyet ugyanebben az évben kezdtek el festeni. Alattuk 2–3 sorban voltak felakasztva az olajfestmények, a szobrok köztük álltak. A kapuval szemben központi helyen Wagner müncheni professzor Izabella képe, a nyugati bejáratnál szemben Than *Morvamezei diadala* függött.

A KIÁLLÍTÓK

A kiállításnak különös jelentőséget ad, hogy két, külföldön nagy sikerű mesterünk ez alkalommal lép fel először a világ előtt a magyarok sorában. A fő sztár kétségkívül a 29 éves, már világhírű Munkácsy Mihály. „Zseniális festőnk” öt képet küldött, köztük három „realisztikus” életképet. A *Köpülő asszony*, az *Éjjeli csavargók*, a *Hazatérés a lebujból* (*Korhely férj, Falurossza*) máig az oeuvre kiemelkedő darabjai. Nagyon várták a szereplését, egy levél ismeretes Henszlmann Imre kormánybiztos tollából, aki a magyar királyi kiállítási bizottság nevében köszönetét fejezi ki Munkácsynak, mivel a művész úgy nyilatkozott, hogy kizárólag a magyar teremben kíván szerepelni.

Henszlmann bájosan ódivatú és lelkesült levelét Tisztelt Hazafi! megszólítással kezdi, és kifejezi óhaját, hogy a *Tépéscsinálókat* is szeretnék kiállítani. (Sajnos e művet a tulajdonos nem adta kölcsön.)⁵⁶ A másik nagy visszatérő Zichy Mihály (1827–1906), akitől 11 eredeti grafika került a falakra. Zichy 1871-ben jelent meg először egy pesti tárlaton,⁵⁷ mely alkalommal Keleti „kozropolitaként” elítélte, de véleménye nem befolyásolta a pestieket, akik rövidesen a reformkori hévvel fordultak a cár festője felé. A pikáns izgalmat a bécsi kollekció botrányos, egyházat sértő kompozíciói csak fokozták. „Két kartonja műremek, Luther Márton a tintatartót az ördöghöz, (pápai kísértéshez) vágja. Krisztus a testvériség hirdetője aki a papok ellen, kik tanait kiforgatták sarkaikból, védelme alá vevén a világ minden nemzetét, tiltakozik.” Közlik, hogy a *Raffaello Sanzio műhelye* című lapja a walesi herceg tulajdonából került kiállításra.⁵⁸

Az itthon működő mesterek élén Székely Bertalan áll. Két nagyméretű történelmi kompozíciója, a *Thököly búcsúja* és az *V. László neveltetése* egész életművének kiemelkedő produktumai, és nem szabad elfelejteni, hogy a Thököly már konkrét állami megrendelésre készült. E művek megalkotása után Székely érdeklődése megváltozik, a falképfestés felé fordul, továbbá az intim zsáner foglalkoztatja. Már itt több korai darabja volt látható *A nő élete* sorozatának. Ezek között rendkívüli alkotás a reprezentatív *Öltözködő japán nő*. A korabeli kritika nem tudott mit kezdeni a kép furcsa, sík háttérével, keleti motívumaival. Az egzotikus tematika titokzatos felbukkanása a székelyi életműben még kutatásra vár.⁵⁹ Székely ritkán datálta műveit, és némelyikről több változatot készített. A bécsi katalógus nem egy témájának, esetleg művének pontosabb – korábbi – datálását teszi lehetővé.

Kiemelt mester Than Mór, a bécsi Karl Rahl (1812–1865) egykori tanítványa és munkatársa. Rahl stílusának divatja a század második felében egy ideig minden mást felülmúlt Pesten,⁶⁰ így Than tőle eredő formavilága is nagyon elismert, műveit beragyogta a nálunk annyira kívánatos „tudós festő” nimbusza. De már ekkor látszanak karrierjén az első repedések, Pasteiner kíméletlenül lerántja falképkartonjait. Az ismétlődő középtengelyes elrendezést kárhoztatja, a jelenetekből „... hiányzik a biztonság a beosztásban, ezért többnyire conventionalissá fajulnak”. Egyetlen elismerő szava se igazán dicséret: „Sikerült a 7 vezér esküje, Geiger ismert kompozíciója nyomán.”⁶¹ De Than igazi karrierje csak most indul, tíz éven át ő lesz Budapest egyik legfoglalkoztatóbb falképfestője. Mellette a másik nagy jövő előtt álló Rahl-tanítvány, Lotz még szinte homályban marad, egyetlen betyártárgyú népi életképpel.

Székely és Than mellett a történelmi anyag többi darabja elhalványul. Madarász Bethlenje elsikkad, Dózsa-arc képe (1867) szintén. Wagner Izabelláját „zsánerszerűnek” ítélik, Weber X. Ferenc-től (1829–1887) a *Szigetvár végperceit* elmarasztalják, mivel nem valós történetet dolgoz fel.⁶²

Nagy elismerést arattak viszont a tájfestők, Ligeti, Mészöly, Brodszky, Keleti, és bár a katalógusban nem szerepel, ott volt Telepy Károly, végül egyetlen képpel feltűnik Paál László (1845–1879) is. A legsikeresebbek a zsánerfestők, Horovitz Lipót (1838–1917), Vastagh György (1834–1922), köztük van a legtöbb fiatal, aki később szerez majd nevet magának, például Ebner Lajos (1850–1934) és Bruck Alajos (1846–1910). A fiatalok általában egyetlen művel szerepeltek, de néhányan (köztük egyesek örökre elfeledve) több lehetőséget kaptak.

A portréanyag szokványos, a fő daraboknál az ábrázolt személy jelentősége dominál. Ilyen Madarásztól a *Thierry*-, a *Nádasdy*-, Thantól a *Pulszky*-portré. Az eredeti reprezentációs elképzeléseket a szobrok valósították meg leginkább, mint például *Liszt Ferenc 50 éves jubileumára* készült márványszobra Kugler Ferenctől (1836–1875) vagy a *Vay*-kollekció.

A tárlat a „nagy öregeket”, Barabás Miklóst (1810–1898), Kovács Mihályt (1818–1892) is felvonultatta. Jól érzékelteti a magyar művészet ekkori végletes állapotát, ha odaállítjuk Molnár és Kovács antik mitológiai tárgyú kompozícióit Munkácsy és Szinyei életképei mellé. Megjelent néhány azóta sajnálatosan elfeledett tehetség, mint például Gerhardt Alajos (1837–1889), Löschinger Zsigmond vagy Ivanovics Katalin.

A szobrászati anyagban a Bécsben élő Vay Miklós báró kb. tíz művel volt jelen. E furcsa művész – aki saját költségén megalapozta a magyar emlékműszobrászatot – egyedül a magyarok közül a nemzetközi részben, a központi rotundában is szerepelt. (*Achilles és Penthesilea*, valamint *Éva életre keltése*).⁶³ *Eötvös és Széchenyi* életnagyságú gipszszobra az Iparcsarnokban volt felállítva (Kugler Ferenc sorozatával együtt). A katalógusok nem tüntetik fel, de kiállította 1867-ben mintázott *Erzsébet királyné*-portrészobrát⁶⁴ is, a király tulajdonából. Vay a bécsi udvar kedvelt figurája volt, a hagyomány szerint ő az egyetlen szobrász, akinek a királyné modellt ült.⁶⁵ Vay nem az újító művészek közül való, de jó érzéke volt a karakter megragadásához. Véleményem szerint megmutatta Erzsébet igazi – öregedő – arcát, a rendkívül szép vonásokon ülő feszültséget, a szemek egzaltált pillantását, a lelki gyötrelmek nyomát az idősödő arcon.

Végül megemlítendő az építészeti anyag, amely gipszmodellekből és tervrajzokból állott. Ez kevés kivétellel a fővárosra koncentrált, bemutatva az elmúlt tíz év jelentősebb épületeit és városrendezési elképzelését. Az anyag jól megőrizte azt az időpillanatot, amikor a főváros fejlődése az egyesüléskor a kibontakozás előtt állt.

A kiállítás jelentőségét az időben hozzá köthető események fokozták. Az 1873-as év nemcsak a főváros státusában, de egyes művészeink pályáján is változást hozott. Madarász ekkor települt haza és vette át apja üzemét, amivel alkotói pályája mondhatni lezárult. Paál László elindult Barbizonba⁶⁶, Munkácsy a kiállítás előtt Párizsba költözött, Szinyei utána Jernyére. Székely felhagy historizáló táblaképeivel, Lotz kilép a népeletképfestő szerepköréből, és mint a budapesti falképek mestere elindul a szédületes siker útján. Az ösztöndíjas ifjak között felbukkannak a századvég progresszív mesterei.

A művészeti élet ugyanekkor jelentős változáson megy át. Véget ér a magánkezdeményezések korszaka, és dübörögve, óriási anyagi erővel színre lép az állami mecénatúra, megindul a közterek és középületek műalkotásokkal való díszítése közköltségen.

A KRITIKÁK

„... művészetünk a kiállításon minden várakozáson felül szépen van képviselve. Csupán egyetlen szerény termet foglalnak el ugyan műtárgyaink, de ki ismeri művészeti viszonyainkat, az bizonyára elismeréssel fog nyilatkozni e számra nézve aránylag igen szerény műkiállítás felől ... egy porosz pénzen fönntartott bécsi lap kritikusa semmit sem talált kiállításunkban, ami említést érdemelne, de mégis megemlíti Munkácsy és mások nevét. Immár a fiatal művészetünknek irigyei is vannak.”⁶⁷ *Az Éjjeli csavargók* „... egyike a kiállítás nagy sikereinek ... rembrandti hatás, a fekete színek bővölete ...” jellemzi, írta róla francia kritikusa.⁶⁸ Munkácsyt mint a „realisztikusan hű színek, a drasztikus való” mesterét ünneplik.⁶⁹

Úgy tűnik, a magyar műalkotások tetszenek Bécsben. Emil Vacano, a *Tagespresse* kritikusa, aki már évek óta figyel a magyar festészetre,⁷⁰ elismerőleg ír: „a magyar festészet rövid idő alatt igen jelentékeny haladást tett”. A német osztályban uralkodó „hivalkodó álművészet tarkasága” itt hiányzik. Ennek oka véleménye szerint, hogy a magyar művész otthon nem él meg, külföldön pedig csak az igazi tehetség érvényesül. Kiemeli Székely eleganciáját és bámulatos technikáját. Munkácsy modora viszont a kényes bécsinek nem tetszik ugyan, képeit „durván bemázolt vászon”-nak tartja, de a mű mégis „eredeti”. Vastagh Györgyöt, a Pesten ekkor még ismeretlen kolozsvári mestert *Oláh lakodalma* szerinte a magyar Hogarthtá teszi.⁷¹ Vastagh legnagyobb elismerése mégsem ez, hanem az a tény, hogy művét a Österreichische Kunstverein megvásárolta. Rajta kívül csak Ligeti *Libanonjának* eladásáról maradt fenn hír. „A hazaiak nem vásároltak semmit” – busong a pesti sajtó.⁷²

A kiállítás eredményeit elemző rendkívül szép kiállítású bécsi kiadvány a magyar anyagot a

német és az osztrák művekkel egy tagban tárgyalja. Kissé leereszkedő módon, de elismeréssel említi a „terem színességét”, és kiemeli a Rahl- és a Piloty-tanítványokat. A. Woltmann, a rész szerzője felfigyelt a 27 éves Paál Lászlóra, aki pedig mindössze egyetlen művet mutatott be.⁷³

A külföldi reagálásból segítséget kapunk az egész században központi érték kategóriaként emlegetett „nemzeti iskola” néhány konkrét elemének körvonalazásához. Tekintsünk el azon ítések véleményétől, akik nem esztétikai, hanem politikai tényezőként kezelték e fogalmat. Esztétikai szempontból mindaddig senki sem határozta meg a magyar festészet azon kritériumait, amelyek a nagy összefoglaló iskolától, a közép-európai német festészettől elkülönítik. Henszlmann Imre „jellemzetes” kategóriája megfoghatatlan, minden kialakult iskolára vonatkoztatható. Ám ő mégis ad egy gyakorlati fogódzót: szerinte egy nemzeti iskolának olyannak kell lennie, hogy a néző első látásra felismerje, úgy, mint a nagy itáliai vagy a régi német iskolát.⁷⁴ Egy ilyen internacionális seregszemle kiváló alkalomnak tűnik, hogy összehasonlítsuk és felfedezzük a megkülönböztethető modusokat.⁷⁵ Egy jó szemű francia kritikus – Adolphe Violet le Duc, a párizsi *Journal des Débats* tudósítója – írásában, mint azt a magyar kommentár megjegyzi, némi franciás elfogultság érződik a német elem ellen: „A transzlajtán művészet igen sajátos és igen finom, sokkal finomabb és sokkal hajlékonyabb (délié) a német művészetnél. A keleti elem befolyása több ruganyosságot, hajlékonyságot (souplesse) több életet kölcsönöz neki ...” „Jól esik a dicséret – írja a magyar kommentár –, mert az előkelőbb német lapokban csaknem havonként jelenik meg egy-egy cikksorozat, mely bizonyítja, hogy még mindig barbárok ... vagyunk, s ami hazánkból művelődésről művészetről tanuskodó, az mind német eredetű.”⁷⁶ A francia kritikus is azt kereste, mivel válik el a magyar a német–osztrák anyagtól. A szerinte megállapított kritériumokat, a „hajlékonyság”-ot, az „elevenség”-et és „finomság”-ot, úgy tűnik, besorolhatjuk a magyar nemzeti iskola sajátos jegyei közé.⁷⁷ Továbbá Szinyei színességének is vannak évtizedes előzményei. Már a reformkor bécsi kritikusai is eleve nebbnek tartják a magyar képek kolorisztikus viszonyait, mint a németekéit. A magyar művészet német forrásának elfogadására képtelen a kor felfogása, holott ez nem zárja ki stílusának egyediségét. A neuralgikus reagálást táplálja, hogy a korabeli német kritikusok állandóan feszegetik művészeink származását, a kiállítás egyes méltatói szerint a magyar művészek csak magyarosított nevű németek.⁷⁸

Munkácsy egyik kritikus, Sztaszov is a kor művészeti iskoláit állítja vizsgálódásának központjába. „... az utóbbi 40 évben számos új iskola alakult, belga holland, müncheni, düsseldorf, ... újabban magyar és tiroli lengyel alakul ...”⁷⁹ Talán mára már jelentőségét veszítette a regionális besorolás fontossága. Mégis, hogy a kor problémáit megértjük, foglalkozni kell vele.

A bécsi anyagot 1874-ben Pesten is bemutatták. Ez alkalommal Kelety megtámadta Munkácsyt, hogy lenézi a hazáját, mert mindössze a *Férfejek* került Pestre tőle.⁸⁰

A FŐVÁROS INTÉZKEDÉSEI

Pest város tanácsa célul tűzte ki, hogy a világiállítás látogatói közül mind többen jöjjenek el a magyar fővárosba is „Budapest lelkes hatósága, a főváros közönsége meghívta a világ összes nemzeteinek színét-javát, hogy legyenek vendégei és győződjenek meg róla, hogy a magyar jobb a hírénél” – olvasni, mikor a tanács hivatalosan meghívta a kiállítás 600 tagú nemzetközi zsűrijét egy háromnapos látogatásra.⁸¹

A terv írási előkészületek után júliusban meg is valósult, bár a rettegett kolerajárvány is ekkor érte el Budapestet. Nézzük, mit tartott érdemesnek a város ekkor önmagáról megmutatni a két napos program során, a főváros költségére. A programban szembesülünk azzal a ténnyel, hogy a századvégre megvalósuló kiteljesedés alig negyedszázadra szorul össze, amit csak szűkít az 1873-as bécsi tőzsdekrach hatása.

Amint arról a pesti sajtó részletes tudósítások sorában beszámol: a vendégek hajón érkeztek, és a főváros rendelkezése a Lotz és Than által frissen kifestett Vigadóban „miniszterek, képviselők és akadémikusok” fogadták őket, élen a rendezvény elnökével, Havas Ignáccal. Másnap megtekintették a budai Rácfürdőt és a várkertet. (A királyi vár belső termei nem voltak részei a programnak.) Innen a Ganz-féle vasöntődebe hajtottak, ahol Mechwart András, a gyár világhírű főmérnöke vezette körül a megjelenteket. Levonulva a Császárfürdőhöz, a Margitszigetre hajóztak ebédelni. Két óraker bejárták a nemrégiben elkészült Közvágóhidat, a főváros büszkeségét, Európa ekkor legmodernebb ilyen jellegű intézményét. 5 óraker díszlakomára várták a vendégeket a Hungáriában, ahol már igen emelkedett volt a hangulat, és találkoztak a főváros notabilitásaival.

A pesti polgárok is kíváncsiak voltak az idegenekre, és a Lánchíd környékét nagy tömeg lepette el. Felvonultak a tűzoltók, és az Európa szállóban gyakorlatot tartottak, majd este 10-kor tűzijáték gyönyörködtette a tömeget, vörös és zöld bengáli tűzzel. A zsűri ekkor a miniszterelnöki palota estélyén táncolt. A hangulatra jellemző Porzó megállapítása, miszerint „Lélekemelő látvány, mikor a művelt Európa cigányzenész mellett leissza magát!”⁸²

Másnap megtekintették a teljes üzemben levő óbudai hajógyárat, ahonnan a „nemzeti közintézetek” fogadására mentek. Végigjárták az Akadémia termeit, benne az alig egy éve felállított Országos Képtárat. Ezután a Nemzeti Múzeum következett, amely ekkor (Erdély kivételével) az ország egyetlen múzeuma volt. Délután könnyű, levezető séta a városerdőben, az állatkertben, a kőbányai sertéshizlaldáknál, azután zugligeti kocsikázás. Este óriási búcsúlakoma következett az Európában, majd 11-kor indult a gőzös vissza Bécsbe.⁸³

Mindössze ennyi – és ebben minden benne volt. A meghívás végül üzletnek is bevált: „Napon-ta jönnek Bécsből a látogatók.” A világsajtó is tudomást vett az eseményről, 30 újságíró jelent meg, a New York-i tudósító kétezer forintos sürgönyt küldött a tengeren túlra. A párizsi *L'Illustration*, az *Illustrated London News* budapesti képeket közölt.⁸⁴

Összegezve az 1873-as bécsi világkiállítás eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a világ előtt való bemutatkozás nem volt sikertelen. Bizonyosodott, hogy a művészet csak állami támogatással tud nemzetközi szintű eredményeket felmutatni. Ugyanakkor az is, hogy a művészet a politika látványos eszközevé válhat, ha hozzáértő államférfiak használják fel céljaik illusztrálására. Ez alkalommal a függetlenséget és az Európához való tartozást demonstrálta.

JEGYZETEK

Rövidítések jegyzéke:

KKL=Képes Kiállítási Lapok

MoNv=Magyarország és a Nagyvilág

VU=Vasárnapi Újság

Honismertető=Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállítás-on. Különleges katalógus. A gazdaság, ipar, tudomány és művészet kiállított tárgyaiból. I. rész. Honismertető, II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma. Budapest, 1873.

MTA/OL=Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézete. Levéltári Gyűjtemény. Az Országos Levéltárban kallódó Vallás és Közoktatási Minisztérium irataiból a Képzőművészeti Társulat levéltárának regesztázott cédulaanyaga. A hivatkozásoknál csak a doboz jelzetét és a cédula sorszámát jelezzük. Az eredeti, jelenleg fel nem lelhető irat eredeti jelzetét nem.

OMKT=Országos Magyar Képzőművészeti Társulat

OKT= Országos Képzőművészeti Tanács

VKM=Vallás és Közoktatási Minisztérium

K. T.=Országos Magyar Képzőművészeti Társulat

Ltsz=Leltári szám.

Offizieller...=Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Offizieller Kunst-Catalog. Wien. Verlag der General-Direction. 1873.

1. A kortársak elismerését jelzi, hogy Albert szobrának kezében az 1851-es világkiállítás katalógusa van ábrázolva. Lytton Strachey: Viktória királynő. Budapest 1968. Ford.: Szinnai Tivadar, 341. Az emlékmű készítője: John Henry Foley (Dublin, 1818–London 1874), Albert Hall, 1876.
2. Nemo: A bécsi közkiállítás. MoNv. 1873. május 4. 217.
3. A magyar részvételről: ARENSTEIN jelentése. 1851 London; Paris Exposition universelle. Visite á ... de Paris en 1855. Publ. sous la direction de Tresca. Nouvelle éd. Paris, 1855.; VAHOT Imre: Az 1862-ki londoni világkiállítás emlékkönyve. Pest, 1862; A londoni kiállítás ügyében működő országos központi bizottmány 1862. április 26-án tartott ülésének jegyzőkönyve. Pest, 1862; Műbíráló a londoni kiállításra szánt képzőművészeti tárgyokról. In: Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve 1861 és 1862. Pest, 1863; Österreichischen Bericht über die Internationale Ausstellung in London, 1862. Hrsg. unter der Leitung von Joseph ARENSTEIN. Wien, 1863; SZEMERE Bertalan levelei. Budapest (1887); Paris. Exposition universelle de 1867. Catalogue general. Publié par la comission impériale. Paris, 1867.; Internationale Ausstellung zu Paris, 1867. Katalog der österreichischen Abteilung. Wien, 1867; Exposition Universelle de Paris. 1867. Catalogue spécial du Royaume de Hongrie. Paris, 1867; (DE GERANDO Ágostné, TELEKI Emma) 1867-diki világtárlat. Paris, 1868; STEINACKER (Ödön): Die Londoner Internationale Ausstellung des Jahres 1871 und Betheilung Ungarns und Österreichs an derselben. Wien, 1873
4. Honismertető, 6.; Olvasóinkhoz. KKL, 1873. április 29. 1.
5. Például az 1869-es első müncheni képzőművészeti kiállításon a Glaspalastban kállított anyagot az OMKT állította össze. 11 db „szégyenletesen gyenge” mű volt bemutatva. MTAOL A-1-4. 00505, Dátum nélkül. Hivatalból.
6. A 42 kiállító festő és 9 szobrász közül 18 lakik Pesten, 9 Münchenben, 2 Párizsban, vidéken 7, Firenzében 1, Bécsben 2, Düsseldorfban 1, Szentpéterváron 1, Rómában 1, Londonban 1. Honismertető, II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma, 218–224.
7. „Bruck hazánkfia Magyarországon fog megtelepedni, ... Eddig kizárólag külföldön élt, otthon nem ismerik.” (KKL, május 6. 88.); „Horowitz Lipót pályája kezdetén áll, eddig külföldön dolgozott, Párizsban és Bécsben ... Óhajtjuk, hogy hazánkfia Budapesten telepedjék meg, ahol tehetsége bizonyára általános elismerésben fog részesülni.” (KKL, június 19. 171.); Valentinyi János (1842–1902) ekkor tért meg Párizsból, bíztak ittmaradásában. (MoNv, 1873. március 16. 131.) A várakozások részben meghiúsultak.
8. VU, 1872. január 28.
9. VU, 1872. február 4.
10. Eötvös halála után 1871. február 10-től a miniszter Pauler Tivadar, majd 1872. szeptember 4-től Trefort Ágoston. Pauler igyekezett mindenben Eötvös kezdeményezéseit folytatni, erre konkrét utalást is találni.
11. Keleti Gusztáv: A művészet. Honismertető, I. 155.
12. A király által jóváhagyott szervezett elnöke. Waldstein János, alelnök: Pulszky Ferenc, a VKM által kinevezett tanácsnokok: Barabás, Greguss, Havas, Ipolyi, Steindl, gr. Zichy Jenő. Az OMKT által kinevezett tanácsnokok: Engel, Henszlmann, Keleti, Ligeti, Ráth, Than. Jegyző: Maszák Hugó. VU. 1971. március 19. 149; július 2. 349.
13. A történelmikép-pályázat eszméje a negyvenes évekre tekint vissza, amikor már állandóan követelték meghirdetését a Pesti Műegylet nagygyűlésein. Ez 1856 májusában történt meg először, amikor ezt az egyesület anyagi helyzete megengedte, mivel a díjakat annak tőkéből finanszírozták. (SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: A Pesti Műegylet története, 1839–1865, Budapest 1994. Kandidátusi dolgozat, 120.) Az első állami pályázatra 1869-ben került sor, amikor Eötvös elhatározta, hogy évente 3 pályadíjat tűz ki nagyobb történelmi festményekre. (VU, 1869. július 11. 385.) A VKM szeptemberben küldte el az OMKT-nak a magyar történelmi festményekre kiírandó pályázat hirdetményét. (MTAOL A-1-4. 00511 K. T. Pest, 1869. szeptember 15.)
14. VU, 1869. augusztus 1. 429.
15. Öt témát írtak ki, ebből végül kettő szerepelt Bécsben. Nyolc képet nyújtottak be. (Pályázatok beérkezése: VU, 1870. május 15. 249.) Székely Bertalan: *Thököly menekülése Árva várából*, valamint az *V. László és Czillei Ulrik* témája nem szerepelt a kiírásban, de a bécsi anyagba mindkettő bekerült. A díjazottak: Benczúr Gyula: *Vajk megkeresztelése* (első díj, 100 arany), Madarász Viktor (második díj, 50 arany), a harmadik díjat nem adták ki. Székely V. Lászlóját nem bírálták, mert a kész művet is beküldte. (Eredményhirdetés. VU, 1870. november 13. 593.) A VKM 1872 májusában megrendelte a Benczúr kép kivitelezését (MTAOL A-1-4. 00217), de a mű csak 1875-re készült el, ezért nincs ott Bécsben. A *Szt. István király lovagá avatása Wenzelin által a Kupa ellen vívott párkányi csata előtt* téma másik pályázója nem kapott díjat, a *Nagy Lajos visegrádi udvarában fogadja a külországi fejedelmek tiszteletét* témára nem volt pályázó. (A képek listáját lásd: e kötet, 149. oldal.)
16. Azon művészek névsora, akiknek a K. T. elküldte a kiállítás programját. MTAOL 00609. K. T. 1871 870, dátum nélkül. Sajnos sem a névsor, sem a program eddig nem ismeretes.
17. VU, 1871. augusztus 13. 421. Feltételezzük, 1869-es vázlatát, az 1869-ben felvázolt *Cigány Laokoont* tervezte kifaragni. MNG 3342.
18. „Készülök a világkiállításra. Remélem hogy a magyarok jobban lesznek képviselve, mint az idej londoni kiállításban. A müncheni magyarokat felhívták e a kiállításban részt venni? mert különben megesik, hogy a Bajor iskolához ragadnak.” (Munkácsy levele Telepyhez, Párizs 1871. november 27.) „Még nincs képem a kiállításra, mi az utolsó

- határidő?” Munkácsy levele Telepyhez. Párizs, 1872. február 15. Munkácsy Mihály válogatott levelei, szerk.: FARKAS Zoltán. Budapest, 1952. 53. és 54. levél.
19. A főváros ekkor a tervek lemásolására 6 hónapra 4 egyént bízott meg. *Pesti Napló*, 1872. július 17.
20. VU, 1872. július 7. 337.
21. BERZEVICZY Albert: Kelety Gusztáv emlékezete. Budapesti Szemle, 1907.; SZABÓ Júlia: A történeti tájfestészet. Budapest, 1994. Kandidátusi disszertáció, 94.
22. Előterjesztés Hegedűs (Candid) Lajos min. tan. szakvéleménye alapján. Pauler hagyta jóvá, de Trefort alatt realizálódott. (MTAOL A-I-4 Budapest, 1872. V. 2., 02714); A minisztériumi döntést a pesti sajtó pontosan közölte. Megbízást kapott az 1870-es pályázaton szereplő vázlatának nagybani kivitelezésére Than (*Morvamezei csata*), Székely (*Thököly*, 3000 forint) és Madarász (*Bethlen*, 3000 forint). Továbbá megrendelték az elmaradt „történelmi tájképet” a *Nagy Lajos király Visegrádon egy lengyel követéséget fogad* címen. A figurális részre Wagner Sándor, a tájra Ligeti Antal kapott megbízást. (2000 és 1000 forint). A kiállításon e mű helyett ugyane mesterektől a Vajda-hunyad-kép szerepelt. (Ligeti a *Vajda-Hunyad tájára* már 1870-ben kapott 1200 forint ösztöndíjat. VU, 1870. augusztus 14. 421.) További rendelkezések voltak Brodsky: *Szigliget tájéka* (1200 forint); Kovács Mihály: *Ipolyi Arnold* arcképe. (Mivel most adott 60 képet az Országos Képtárnak, 600 forint); Izsó: *Szalay László történész* portréja; Engel József: *Révai Miklós nyelvész* márvány mellszobra. (Összeg megjelölése nélkül, a megadott időre egyik sem készült el.) Ösztöndíjat kapott: Valentinyi János, Somogyi Dániel, Ebner Lajos, Richter Zsigmond festők (400 forint); Hegedűs István, Deutsch Ignác, Aggházy Gyula, Baditz Ottó, Kratzmann Ede festők, Oláh György szobrász (300 forint). Műtárgyak a viláskiállításra. *Pesti Napló*, 1972. július 25., valamint VU, 1872. szeptember 1. 433.
23. *Pesti Napló*, 1872 július 26.
24. Festészeink készülnek a viláskiállításra. VU, 1872. július 28. 373.
25. A pályázaton Hegedűs korábbi szakvéleménye szerint nem írtak elő konkrét témát, mindössze annyi a kikötés, hogy csak magyarországi történetet lehet feldolgozni, és a figurák legalább fél ember nagyságúak legyenek. A kész művek a MNM-ba küldendők. VU, 1872. szeptember 29. 481.
26. A pályázatot 1873 márciusában bírálta el titkos szavazással az OKT 12 tagja. (MTAOL A-I-4 02773., Budapest, 1873. III. 31.) 1. díj (200 arany): Than: *Morvamezei diadal*, 2. díj (100 arany): Székely: *Thököly menekülése*, 3. díj (50 arany): Weber Xavér Ferenc: *Szt. László felhívása a keresztes lovagok által*. VU, 1873. április 6. 169.
27. Az OMKT állandóan vásárolt műveket tagjai közötti kisorsolásra és gyűjteményébe. Ezek közül Bécsben kiállítva: Wagner S.: *Izabella búcsúja* (MTAOL A-I-4. 00156 K. T. Pest, 1863. június 21). Ez utóbbit a nyertes 1867-ben az Akadémiának ajándékozta (MTA Értésítő, 1891, 667.); Ivanovics K.: *Egy kosár szőlő* (200 forint, a müncheni kiállításra, MTAOL A-I-4. 00508 K. T. 1869). Úgy tűnik, hogy az 1870-es évektől már a vásárlást is befolyásolta a kiállításra való készülés. Székely B.: *Anyai őrszem (Őrködő anya)*, Székely B.: *Anyai öröm* (1600 forint) *Az apáca* (1200 forint) (MTAOL A-I-4. 00546, 761870 K. T. Dátum nélkül. Hivatalból); Kugler Ferenc: *Liszt* mellszobra (35 forint) (MTAOL A-I-4 00561 K. T. Pest, 1870. május 10. Telepy levele); Weber X. F.: *Szigetvár végpercei*. (1500 forint) (MTAOL A-I-4 00581 K. T. Telepy levele Münchenbe, 1871. május 23.), ezt sorsolás után a nyertestől vásárolták vissza; Székely B.: *Az árva* (1000 forint) (MTAOL A-I-4 00586 K. T. Pest, 1871. június 19.). A Nemzeti Múzeumnak vásároltak közül: Engel J.: *Ártatlanság* (2930 forint), Izsó M.: *Egressy Gábor* (MTAOL A-I-4 00591 K. T. Pest, 1871. június 23.)
29. Greguss J.: *Faluvége* (300 forint), *Egy búvóhely* (400 forint), *Százalmok* (200 forint). (2501873 K. T. 1873. március 5. MTAOL 00651). Brodsky kéri Telepyt, hogy mivel a megrendelt képet nem tudja a viláskiállításra megfesteni, a jelen tárlatban levő két képét adja a zsűribe. (2781873 K. T. Pest. 1873. március 11. MTAOL 00654). A katalógusszerkesztés is folyik, mert Deutsch I. megküldi képeinek adatait Münchenből. (2631873 K. T. München, 1873. március MTAOL 00652).
29. Nagyon számítottak Benczúr Gyulára, aki a lassan készülő *Szent István magára veszi a keresztséget (Vajk megkeresztelése)* helyett felajánlotta *XVI. Lajos és Marie Antoinette Versailles ostroma alatt* című művét, de végül nem állított ki. Nem készült el az Engel Józseftől a kiállításra megrendelt *Éva*-szobor, amire pedig 1871-ben és 1872-ben jelentős előleget vett fel. MTAOL A-I-4 0272. 1872. V. 2.
30. Az *Allgemeine Illustrierte Weltausstellungs-Zeitung* magyar kiadása, a *Vásárnapi Újság* mellékleteként, december 21-ig hetente. 1–25., 1–17.
31. Olvasóinkhoz. (A szerkesztőség). KKL, 1873. április 29. 1. sz. 1.
32. A diadalív terve Rosenauer műve, a szobrokat J. Benk készítette. Fent domborműben Ausztria, amint koszorúkat osztogat, jobbra a Történelem, balra az Igazság allegóriája. Két griff között az osztrák címer, balra a Béke, jobbra a Jólét. Két medallion a király és a királyné profiljával. Lent a két országallegória. MoNv, 1873. február 9. 67. III.
33. MoNv. 1873. április 20. 190. Porzós (Ágai Adolf). A kiállítás magyar részének berendezésére Julius Koch bécsi építész kapott megbízást. Nem tetszik, mivel tervei jellegtelenek. KKL 1873. 14. sz. november 9.
34. BFL KJ. 1873. április 16. 15838, Városhatósági közgyűlés. 218.
35. Führer durch die Weltausstellung 1873 von Eduard Seis. Wien, september 1873
36. A kiállított művek száma: Észak-amerikai Egyesült Államok: 631; Brazília 1; Franciaország 657; Svájc 198; Itália

- 339; Monaco 3; Svédország 42; Norvégia 69; Dánia 81; Hollandia 166; Belgium 206; Oroszország 331; Görögország 14, Törökország 7; Kína 2; Anglia 72; Németország 680, Magyarország 155; Ausztria 526. Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Officieller..., 1873
37. Az ismeretes történelmi körülmények következtében lengyel szekció nem volt, így került a mester az osztrák részbe. Előzőleg mindkét művét látta a pesti közönség az OMKT tárlatain, és óriási sikert arattak, a Báthory megvételéről tárgyalások is folytak, de egy Matejko-mű ára elképesztően magas, 40 000 forint volt. KKL. 1873. 12. sz. október 19. 20.
38. A művészet a kiállításon. KKL. 1873 6. sz. május 20. 65.; Az osztrák festészet a művészeti csarnokban. KKL. 1873. 12. sz. október 19. 90.
39. Ezt a benyomást az is erősítette, hogy a műveket 5 osztályba osztották – történelmi, portré, állat, táj és egyéb kategóriákba – úgy, mint egy igazi Kunstverein-tárlaton. Az osztrák hivatalos katalógus mindenütt gondosan feltünteteti, ha a mű megvásárolható.
40. PASTEINER Gyula: Képzőművészeti levelek a kiállításról. I. Szobrászat, II. Festészet. *Pesti Napló*, 1873. június 12., június 14., július 3., július 10. 17., 24.
41. JESZENSZKY Sándor: Szinyei Majálisa. MNG közleményei. Budapest, 1960. 132.
42. SZINYEI MERSE Anna: A Majális festője közelről. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések. Budapest, 1989. 234. levél.
43. a+é Bécsi tudósítása a bécsi vilákiállítás magyar osztályának rendezése alatt. *Pesti Napló*, 1873. máj. 29. Idézi JESZENSZKY, 1960. 129. Idézete téves, a riporter kísérője nem Zumbusch volt.
44. Idézi JESZENSZKY, uo.
45. A Than-képet a VKM 5000 forintért 1873 decemberében megvásárolta, hivatkozva br. Eötvös József intencióira. MTAOL A-I-4 02779.
46. Összefoglalva, SZINYEI MERSE Anna: Szinyei Merse Pál élete és művészete. Budapest, 1990
47. 1873. március–áprilisban a müncheni Kunstvereinben már ki volt állítva, az ottani fogadtatás is végletes volt. Uo., 74.
48. a+é, i. m.
49. Egy másik tudósító Zrínyi Ilonáját látná ott szívesen, a következő felirattal: „ez az a szobor, amely nagyon szép ugyan, de melyet a közoktatási tárca bölcs bírálói nem tartottak elfogadhatónak”. (MoNv, 1873. június 21. 216.) A zsűri hibáztatása téves, Izsó ekkoriban rendkívüli elismertségnek örvend, elhalmozzák állami megrendeléssel, ösztöndíjjal, a műveiről készült képekkel tele van a pesti sajtó.
50. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: Br. Vay Miklós szobrászművész. In: „Egyszer volt...” A Telekiek... Szerk: HOLOPCEV Péter, Miskolc, 1998, 113–122.
51. A június 6-án megjelent hivatalos katalógus 131 magyar festményt sorol fel. (Officieller... 82.) A KKL szerint a darabszám 155, és a katalógusból „számos figyelemreméltó festmény” hiányzik. A magyar katalógusban 125 festmény és 24 szobor szerepel. (Honismertető, II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma.) Abból kiindulva, hogy az országot nem, vagy rosszul ismerik, a katalógusrész előtt egy teljes körképet adtak az ország történelméről, földrajzi viszonyairól, a népesség, az ipar és a mezőgazdaság állapotáról stb. Kelety Gusztáv írta a művészettörténeti áttekintést, amelyben a fejlődést a politika törekvéseivel köti össze (153.). Feltehetőleg a katalógusrészben szereplő képleírások is tőle származnak.
52. Idézi: JESZENSZKY, i. m. 129.
53. Mészöly Géza Telepyhez, München, 1873. április 2. OSZK Kézirattár, Levelestár, MTA MKI VI. dob. A-III-43.
54. Brodsky Sándor Telepyhez. Pest, 1873. április 18. OSZK Kézirattár, Levelestár, MTA MKI VI. 2. dob. A-III-43 00129
55. MoNv, 1873. október 12. 407.
56. Pest, 1873. február 13. OSZK Kézirattár, Levelestár. Teljes terjedelmében közli VÉGVÁRI Lajos: Munkácsy Mihály, Budapest 1958. 155.
57. BERKOVITS Ilona: Zichy Mihály élete és munkássága. Budapest, 1964. 71.
58. KKL Új folyam, 4. augusztus 24. 26.
59. 1870-ben Pesten, a Képzőművészeti Társulat termeiben a magyar képek mellett sokáig ki volt állítva Bernáth Géza kelet-ázsiai gyűjteménye, közte számos japán darabbal. VU, 1870. július 10. 357.
60. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: A pesti Műegylet története, 1994. 111.
61. PASTEINER, i. m. *Pesti Napló*, 1873. július 17. 24.
62. A művet 1871-ben az OMKT kisorsolta, a nyertestől Károlyi gr. vette meg, valószínűleg ő adta kölcsön, mivel Weber 1873-as pályázati műve sikertelen volt.
63. Vay szobrai: Officieller..., 1873., 65.
64. A szobor bronzfrottó gipszmintája Sárospataki Református Kollégium Múzeuma, E.1882b. gipszöntvény, 25x75 cm.
65. *Pesti Hírlap*, 1886. január 29. 7.
66. A szakirodalom szerint tavasszal, ám a katalógusban még düsseldorfi címét jelzik.

67. A magyar művészet a kiállításon. KKL, Új folyam, 4. sz. augusztus 24. 26.
68. Paul de Saint Victor, *Liberté*, 1874. május 22. Idézi: VÉGVÁRI, i. m. 156.
69. A magyar művészet a kiállításon. KKL Új folyam, 4. augusztus 24. 26.
70. 1871-ben Székely *Apáca* című képe már szerepelt Bécsben, a Künstlerhaus nemzetközi tárlatán. Vacano ekkor írja a képről: „... a forma és színezés mestere, költő, az ecsettel dalol, az ecset rajzai elbeszélők”. Idézi: VU, 1871. május 7. 241.
71. MoNv, 1873. július 5. 345.
72. Ligeti *Libanoni sírok* című művét Pless porosz herceg vette meg. VU, 1873. október 26. 517.
73. Kunst und Kunst gewerbe auf der Wiener Weltausstellung 1873. Herausgeber von Carl von LÜTZOW. Leipzig, 1875. R. v. EITELBERGER: Oeffentliche Kunstpflege. 273; Alfred WOLTMANN: Plastik und Malerei, 372.
74. HENSZLMANN I.: Az 1842-ki műkiállítás Pesten. *Regélő Pesti Divatlap*, 1842. júl. 17. 493.
75. Az 1996-ban a bécsi Kunsthalle klasszicizmus kiállításán volt hasonló lehetőség a magyar képek megítélésére. Minden elfogultság nélkül meg kellett állapítani, hogy az ott szereplő magyar kompozíciók szinte kiragyogtak európai kortársaik közül.
76. MoNv, 1873. szeptember 27. 491.
77. Azért álltunk meg e kérdésnél kissé hosszabban, mert a XIX. sz. nem progresszív vonulatainak stfluskritikai vizsgálata rendkívül nehéz. Az a stfluskör, amely festészetünk alapját képezi, a nálunk szerencsésebb nemzeteknél az évtizedek során raktárak mélyére süllyedt. Közvetlen összehasonlításra igen ritkán van mód, jó minőségű reprodukciók nincsenek, és a kutatás sem foglalkozik ezzel a korszakkal.
78. Fr. PECHT: Kunst und Kunstindustrie auf der Weltausstellung 1873 in Wien. Stuttgart 1874. Idézi VÉGVÁRI, i. m., 1958. 156.
79. Idézi: VÉGVÁRI, i. m., 1958. 157.
80. *Budapesti Szemle*, 1874. 427–446.
81. 1873. július 21-i városhatósági rendkívüli közgyűlés. Királyi Pál képviselő: „A bécsi világkiállítás az első alkalom arra, hogy haladást, műveltséget, munkásságának valódi állapotát a külfölddel megismertesse. Első alkalom, hogy hazánk a világ művelt nemzetei csoportjában...szerepelhessen...Hazánkról el kell oszlatni a téveszméket.” BFL. K. I., 1873. 402. lap. 28894. sz.
82. PORZÓ: Európa Budapesten. MoNv, 1873. augusztus 3. 392.
83. A nemzetközi jury a magyar fővárosban. KKL, 1873. Új folyam, 1. augusztus 1.
84. MoNv, uo.

FÜGGELÉK

A SZERVEZŐK

– Az Országos magyar kiállítási bizottmány elnöke: gr. Zichy Nándor nagybirtokos, alelnök: Korizmicz László orszgy. képv., Kochmeister Frigyes, a budapesti ipari és kereskedelmi kamara elnöke, Farkas-Vukotinovic Lajos, a horvát megbízott. A bizottmány 167 központi és 245 kültagból állt.

A királyi bizottmány művészeti szakbiztosza: Henszlmann Imre. Felügyel: Telepy Károly. Támogató: Finály Henrik egyetemi tanár.

– A főváros művészeti bizottsága: Andrásy Manó gr. földbirtokos és vasgyártulajdonos, műpártoló, Angerer Lajos fényképész, Barabás Miklós akadémiai festész, Borsos József fényképész, Engel József szobrász, Gyöngyössi Alajos, Pest sz. k. város főpolgármestere, Házmán Ferenc Buda sz. k. város főpolgármestere, Henszlmann Imre orsz. képv. akad. tag, Jókai Mór orsz. képv., a „Hon” szerkessztője, Keleti Gusztáv akadémiai festész, Ligeti Antal múzeumi képtárőr, akad. festész, Pulszky Ferenc orsz. képv. a MNM igazgatója, Ráth György semmitőszéki bíró, az OMKT elnöke, Rómer Flóris múzeumi őr, az MTA rendes tagja, Steindl Imre műegyetemi tanár, Telepy Károly az OMKT titkára, Than Mór, akad. fest. Trefort Ágoston m. k. vallás és közokt. miniszter, Waldstein János gróf az OKT elnöke.

– A XXV. csoport. A jelenkor képzőművészete. a) építészet, b) szobrászat, c) festészet, d) rajzolóművészet megbízottai: Magyar királyi biztosság Bécsben, elnök: Orczy Béla br., oszt. főnök, Külügyminisztérium, kormánybiztos, Németh Imre, osztálytanácsnok, Földművelési, Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, szakbiztos: Henszlmann Imre.

– A nemzetközi zsűri magyar tagjai. Bírálók: XXV. Újkori művészet, Pulszky Ferenc, a budapesti Nemzeti Múzeum igazgatója, Ráth György a budapesti főtörvényszék bírója. Póttag: Steindl Imre építész és tanár, Budapest és Pozsonyi Sándor műárus, Bécs.

KKL Új folyam, 9. szept. 28. 70.

– A kiállításon ötféle érmet osztottak ki: 1. a haladás érme, 2. érdem, 3. a művészet, 4. jó ízlés, 5. a kiállítás létrehozói.

A KITÜNTETETT MAGYAR KIÁLLÍTÓK

– A bécsi kiállítás díszokmánya: Budapestváros építészeti művekért.

– Művészeti érmek

Böhm József szobrászat, Doby Jenő rézmetsző, Engel József szobrászat, Greguss János festészet, Horowitz Lipót festészet, Izsó Miklós szobrászat, Keleti Gusztáv festészet, Koch Gyula építész, Ligeti Antal festészet, Lotz Károly festészet, Madarász Győző festészet, Mészöly Géza festészet, Morelli Gusztáv rajzművészet, Munkácsy Mihály festészet, Pál László festészet, Pállik Béla (Albert) festészet, Rauscher Alajos festészet, Schulek Frigyes építész, Skalnitzky Antal építész, Steindl Imre építész, Székely Bertalan festészet, Than Móric festészet, Vay Miklós báró szobrászat, Weber Antal építész, Zichy Mihály festészet. (Kitüntetések a magyar mező-gazdaság, ipar, művészet és tudomány az 1873-iki bécsi világkiállításon. Budapest, 1874. 73.)

– Királyi elismerést kapott: a magyar királyi mintarajztanoda Pesten, az ez alkalommal tett hasznos és sikeres szolgálatok elismeréséül Dr. Henszlmann Imre egyetemi tanár Pesten.

Kamer Mayer Károly Budapest város polgármestere díjmentesen királyi tanácsosi címet kapott,

– A Ferenc József rend lovagkeresztjét:

Munkácsy Mihály Párizsban, Lotz Károly Pesten

– Koronás arany érdemkereszt:

Ellinger Ede udvari fényképész Pesten

Telepy Károly a magyar művészeti társulat titkára Pesten,

– Tudomány és művészeti aranyérem

Engel József szobrász Pesten. (KKL Új folyam, dec. 21., 135.)

A BÉCSBEN KIÁLLÍTÓ MAGYAR MŰVÉSZEK

(A Honismertető II. szerint.)

(Az x-szel jelölt művek megvásárolhatók)

XXV. csoport. Képzőművészet. (A múcsarnok terme.)

1–12. Than Mór. Azon képszekek (Friese) mintarajzai, melyek a Magy. Nemz. Muzeum épületének lépcsőházában fognak festetni; 1–7-ig Locz Károly, 8–12-ig Than Mór által szerkesztve és rajzolva.

1. Attilának kivonulása Ázsiából; a Hunnok első fellépése Európában.

2. A Volga partjain lakó magyarok a „Táltos” tanácsára, Előd vezérlete alatt nyugatfelé vonulnak. A szerződés, melyet a 7 vezér vérével pecsételt. Az alpári csata. A római segédhadak legyőzése. Árpád a legyőzött fejedelmek hódolatát fogadja.

3. A kereszténység kihirdetése és terjesztése.

4. Geyza fejedelem a béke művészeiben oktatja népét.

5. Sz. Istvánt, az első magyar királyt, Adalbert püspök megkereszteli.

6. István keresztyén iskolákat alapít. Valter atya a népet tanítja. Sarolta királyné a himzés mesternője.

(A „des amateurs” kiállítási osztályban látható a még most is létező koronázási palást mintája, a mely szerint Gizelle királyné menyje Sarolta a koronázási palástot himezte. Mindkét palást feliratában az 1031-ik évszám olvasható.)

7. Béla elnyomja az utolsó pogány lázadást; a bányászatot, és pénzverdét behozza.

8. A kereszténység szent Lászlót fővezérükké választják. Kálmán király megsemmisíti és eltörli a boszorkánypereket. (Erről rendelkező törvényeink egyik tétele így szól: „de Strygis, quae non sunt, mentio non fiat”.)

III. Béla behozza az írásbeli kérelmek használatát; ő az, a kinek kormánya alatt az emlékszerű – monumentalis – építész, a czimertan – Heraldika – korszaka Magyarországon megnyílt.

IV. Béla a tatárok által elpusztított országot újból benépesíti.

Nagy Lajos előtt az idegen országok és fejedelmek követi hódolnak. Erzsébet, a király anyja, a művészeteket pártolja és a kassai Erzsébet-templomának legnagyobb részét kiépítteti.

Kolozsvári Ádám felmutatja nagy Lajos király előtt Szent László szobrának mintáját.

A pápa Hunyadi Jánost, mint a kereszténység védő bajnokát, egy nagyértékű kereszttel ajándékozza meg.

Mátyás király tudósainak körében; Cesinge János, Averuláno, Geréb püspök, a királlyal szemben Hesz András a könyvnyomdász ül; a háttérben a csillagász, Lippi, a festész Galeott, és mások. Nádasdy, a lantos Tinódyt veszi oltalma alá, és azok mellett Pázmány Péter, egy protestáns lelkiállás vitatkozik. – Bethlen az iskolák és könyvtárak alapítója, végre Bocskay és Lorántffy Zsuzsanna a protestantizmus oltalmazói.

9. Mária Terézia behozza az úrbériséget, s az egyetemet alapítja.

10. József főherceg nádor, mint a magyar nemzeti múzeum alapítója, ugyan abban átveszi a Pyrker érsek által adományozott képcsarnokot. A háttérben Horváth István ezen intézet első őr – Custosa – látható.

II. Ujabb szellemi kifejlődések: Széchenyi tevékenysége; Kossuth kihirdeti a nép felszabadítását és egyenjogúságát. A szabadságharc áldozatai.

12. Pannonia istennő megkoszorúzza a művészetek és tudományok nemtőjét.

Olajfestmények

13. Wagner Sándor, tanár, Münchenben. Izabella királynénak, Zápolya nejeinek, bucsuzása. Az egy lombos fához támaszkodó női alak fájdalmasan néz a borús tájba. Távolabb kocsija áll, mely őt hazájából kivigye.

x 14. Székely Bertalan az országos rajztanoda tanára, Pesten. Az árva. Egy anyja képe előtt könnyező leány. Körülötte minden elhagyott állapotára mutat.

15. Barabás Miklós Pesten. Józseftér, Kovács Tanár házában. Női arckép, térdkép.

x 16. Keleti Gusztáv, az országos rajztanoda igazgatója Pesten. Erdei tájkép az előtérben buja növényzet, a középrész napsugár által világítja.

x 17. Markó Ferencz, Pesten (nemrég elhalt). Tiszai tájkép.

x 18. A Tisza partján.

(x 19. Tiszaparti vidék)

20. Horovitz Lipót, Párisban. Egy zsidó imaház Lengyelországban. Ifjú és öreg férfi alakok imádkozva és énekelve; egy öreg bevezetetik.

x 21. Székely Bertalan. Légyott, vagy Assonance; egy sajkában ülő, a parton álló csokolódzó márványcsoport példáját követő pár.

x 22. Molnár József, Münchenben. Az éj jelképesen kivive.

x 23. Grim Rezső, főműtanodai tanár, Körmöczön. Férfifej.

x 24. Zahoray János. Női arckép.

25. Horovitz Lipót. Arczkép.

x 26. Ligeti Antal, képcsarnoki őr a nemzeti múzeumban, Pesten, Jeruzsálem szomszédságából. Sziklás táj, borús napvilágban.

x 27. Markó Károly, Via del Orinolo 15. szám Florenczben. Az arpeggi hegy Florencz mellett.

x 28. Brodszky Sándor, Pesten, gyárutca 30. sz. Az erdőcske

x 29. Grosz Albert, Pesten, királyutca 17. Vén koldus.

x 30. Ebner Lajos Münchenben. Két gyermek szőlővel.

x 31. Madarász Győző, Pesten, városerdei fasor 22. sz. Dózsa György a szabadság vértanuja, térdkép erőteljes határozott tartással, a háttérben égő város.

x 32. Pálik Béla, Münchenben, Göthe-utca 13. Pásztorhangverseny. Egy nyája között fuvolózó pásztor, előtte egy merész állású hallgató fia.

x 33. Mészöly Géza. Münchenben, Theresien-Strasse 74, II. emelet. Balatoni tájkép borús időben.

x 34–35. mint 33 alatt: Balatoni tájkép.

x 36. Bruck Lajos, Bécsben, Grand Hôtel. Egy felpiperézett szakácsné a konyhában zöldséget tisztogat.

37. Ligeti Antal. A vajdahunyadi várkastély kijavított állapotában. Az előtérben a vadászatról hazatérő Mátyás királyt látni; az alakokat Wagner tanár festette. (A Világkiállítás építészeti osztályában Steindl Imrénének a várkastély kijavítására vonatkozó tervei vannak kiállítva.)

x 38. Székely Bertalan. Az Árva várában haldokló Thököly kardját fiának adja át, a kit haladék nélküli menekésre int. (A második pályamű a kormány által 1873 kiírt pályázatnál).

39. Sikó Miklós. Kolozsvárott. Férfi arckép.

40. Kern Ármin, Pesten. Női és férfi arckép.

41. Sikó Miklós. Férfi arckép.

x 42. Székely Bertalan. Egy japán nő öltözködés közben.

43. Lietzenmayer Sándor. Münchenben. Erzsébet és Mária királynők Nagy Lajos sírján. A székesfehérvári főegyház háttérben Kis Károly királylyá koronáztatik.

x 44. Székely Bertalan. Léda és a Hattyú szerelmes ölelésben.

x 45. Thán Mór. Pesten, Országút 31. sz. A habsburgi ház uralkodását megállapított „Marchfeldi” csata után I. Rudolf császár és Kún László magyar király, az ezen csata alatt elesett Ottokár cseh király hullája felett kezét szorítanak. Ottokár fia az előtérben apja hullája mellett térdel, míg Magyarország hirnöke ugyanazt és más foglyokat Ausztriának adja át; a csatatér minden oldaláról száguldó győztesek az elfoglalt zászlókat viszik, a lóháton levő uralkodók elébe. A háttérben a Kopasz és Lipót hegyeket látni. E csata 1273. június havában vivatott. (Ezen kép az első mű, a magyar kormány által 1873-ban kiírt pályázatra.)

x 46. Munkácsy Mihály Párisban, Rue Lisbonne 74. Éjjeli csavargók; 4 közülök az őrtanyába kísértetik, egyikük lakatos

- vagy kovács legény lehet, a ki miután a nézők közt kedvesét egy derék cselédet megpillantá, szégyenkezve lesüti szemét, jobbra egy tenyeres talpas kofa, kezét csipőjére szorítva, helyeslő pillantásokkal nézi a kóborlók elfogását; hátul bábész iskolásgyerekek. A hely egy magyar kis város szűk utcája.
- x 47. Páál László Düsseldorfban. Ritterstrasse 36. Erdei tájkép borús estvilágításban.
48. Kern Ármin. Arczkép.
49. Kern Ármin. Női arczkép.
50. Weber Ferenc Münchenben. Szigetvár vég percei. A hős Zrinyinek neje, miután a törökök már a lőportár küszöbét is áthatották, az égő kanócot egy nyitott lőporhordó fölé tartja.
- x 51. Munkácsy Mihály. Egy Kőpülő öreg asszony és mellette egy munkáját néző lányka.
52. Than Mór. Pulszky Ferenc arcsképe.
- 53 és 54. Horovitz Lipót. 2 női arczkép, térkép.
- x 55. Valentini János Pesten, Zrinyi utca, Nádasdy-féle ház. Egy ittas borozó előtt cigány zenészek koldulnak; ő mel-
lényesebbé nyúl. A művész maga ezen festményét „Protectio”-nak czímezi.
- x 56. Székely Bertalan. Egy gyermekét fájdalmasan kebeléhez szorító özvegy.
57. Kern Henrik. Arczkép.
- x 58. Munkácsy Mihály. Őszi erdő tájkép.
59. Guttmann János. Arczkép.
- x 60. Munkácsy Mihály. Férfi tanulmányfő.
- x 61. Baumgartner János. Tájképi kis erdőrészt.
- x 62. Bruck Lajos. A Rialto híd előtt.
63. Munkácsy Mihály. Hazatérés a leubujból. Egy czimborája által fővege nélkül hazavezetett ittaszt a családja fogadja; egyik gyermeke az asztalon.
- x 64. Than Mór. Az esti csillag, vagy napnyugta után.
65. Ivanovics Katalin. Kosár szőlővel.
66. Grosz Albert. Arczkép
- x 67. Székely Bertalan. Irgalmas nénikék a gyermekágyas nyoszolójánál.
- x 68. Markó Ferencz. Szérű.
- x 69. Kern Ármin. Női fej.
- x 70. Greguss János. Elővigyázattal elhelyezkedett útonállók.
71. Horovitz Lipót. A kis kaczer. Egy gyermek ki önmagát gyönyörrel nézi a tükörben.
- x 72. Than Mór. A keresztrefeszített – napfogyatkozásnál.
- x 73. Grosz Albert. Női fej.
- x 74. Than Mór. Dante és Beatrix.
- x 75. Lotz Károly, Pesten, Statioutca. Betyár beszállása a csárdába, miután lovát a küszöbhez kötötte.
76. Zichy Mihály, a csár udvari festésze. Sz.-Pétervár. Életkép, vízfestés.
- x 77. Brodszky Sándor. Tájkép a Balaton vidékéről.
- x 78. Than Mór. Dante és Virgil az alvilágban.
- x 79. Székely Bertalan. Az örökös anya. Festmény 3 részben: az elsőben: a gyermek örvendve nyargal egy vízfőlé hajóaljára; a másodikban: a gyermek leesett, az anya segítségére siet; a harmadikban: a gyermeket megmenti a vízből.
- x 80. Kratzmann Gusztáv. Pesten, Akadémia palota, „Eresszéték hozzám a kisdedeket.”
81. Székely Bertalan: Utószülött László királylyal, gyámja Czillej Ulrik, míg az ifju király előtte szökdelő táncos-
nékon gyönyörködik, aláírta Hunyady László halálos ítéletét. (Pályamű az 1873-ik évi pályázatnál.)
82. Székely Bertalan. A vihar elől menekülők.
- x 83. Grosz Albert. Öreg hárfás.
- x 84. Than Mór. Az éj. (a 64. alatti Esti csillag mellédkarabja.)
- x 85. Deutsch Ignác. Münchenben. A betegágynál.
86. Madarász Győző. Komárom megye főispánjának, a megyei díszterem számára festett arcsképe.
87. Madarász Győző. Bethlen Gábor, a „pur si muove” felett vitázó tudósok között. A jelenet egy távlati mélységű
teremben látszik.
- x 88. Újházy Ferencz. Csendélet; balra kilátással egy terembe.
- x 89. Kovács Mihály, Münchenben, Göthe út. 13. III. emelet. A Pánnak átöltözött Jupiter, Ámor által vezetve az alvó
Antiopéhez lép.
- x 90. Brodszky Sándor. Kárpáthegeyi vízesés a kolbachi völgyben.
91. Madarász Győző. Thierry Amadé híres történetírónak, a magyar tud. akademia számára festett arcsképe.
- x 92. Ligeti Antal. Elhagyott táj a Libanonban, hiénák által körülcsatangolt nyitott sziklasírok.
93. Barabás Miklós. Női arczkép. Térkép.
94. Gschwindt Miklós. Pesten. Arczkép.

95. Kovács Mihály. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” oltárkép.
 96. Szoldaticz Ferenc. Romában. Szt. György.
 97. Szoldaticz Ferenc. Madonna Krisztussal és Jánossal.
 x 98. Vastagh György. Kolozsvárott. Román gombaszedő, ki előtt egy fiú guggol, és a földről gombákat szed.
 x 99. Löschinger Zsigmond. Pesten. gyárutca 34. A Dunán tutajok, az estifénytől körülfoltyva.
 100. Szoldaticz Ferencz. Madonna a gyermekkel.
 101. Grosz Albert. leányfej.
 102. Sajóssy Alajos. Egerben, Érsekutca 213. Egy rabbi feje, tanulmány.
 103. Zichy Mihály. Arczképalak, szénrajz.
 104. Zichy Mihály. Életkép. Szépia-rajz.
 105. Zichy Mihály. A halál anyja. Irónrajz.
 x 106. Greguss János. az országos rajztanoda tanára Pesten. A falu végén.
 x 107. Zichy Mihály. Krisztus és a papok. Krisztus megtagadja a pápát és más vallásfelekezetek papjainak nyújtja jobbát; az előtérben Garibaldi áll, háttal a néző felé.
 108. Zichy Mihály. Rafael Sanzio műterme. Sepiarajz.
 110. Zichy Mihály. Kártyajátékosok. Vizi festmény.
 111. Zichy Mihály. Az alvó nő. Vizi festmény.
 x 112. Zichy Mihály. Manfred a halállal küzd, öklét fenyegetőleg magasra emelve.
 113. Schivest Sámuel. Nagyszebenben. Női arczkép. Vizi festmény. Ezen kép egyelőre egy más, a walesi herceg tulajdonát képező és Zichy Mihály által festett kép helyét foglalja el; amint azonban a nevezett kép megérkezik, a 113 számot kapja, az arczkép pedig az ajtó-ragaszra lesz elhelyezve.
 x 114. Zichy Mihály. Luther, a mint minden megkísértett vesztegetés daczára, tintatartóját a pápa fejéhez akarja vágni.
 x 115. Greguss János. Száraz malom.
 x 116. Gerhardt A. Füzes-Abonyban. Tégláégető kunyhó.
 x 117. Molnár József. Eurydike nympa halála. (a 22. számú kép mellékarabja.)
 x 118. Vastagh György. Román nászmenet.
 x 119. Grim Rezső. Ittas szerzetes.
 x 120. Grim Rezső. A festőpolcz előtt.
 121. Grosz Albert. Arczkép.
 x 122. Grosz Albert. Tót fiu.
 123. Grosz Albert. A halott madár.
 124. Horovitz Lipót. Egy nagyon fiatal leány arczképe. (Párisi világtárlat, 1867).
 Mészöly Géza. Tájkép borús világlításban. Mészölynek ezen későn érkezett szám nélküli 2 db képe magyar parasztdvart tüntet fel.

Rézmetszetek

125. Doby Jenő. Bécsben. A zentai csata. Engerthnek a budai palotában létező olajfestménye után.
 126. Doby Jenő. Zene, szavallás és költészet. Laufbergernek az Operában lévő festménye után.
 127. Doby Jenő. Az új bajtárs, ki a rokkant vitéznek csatáiról regél.
 128. Maucun J. Arczkép.
 129. Maucun J. A szent család, Sassaferrato után. – Az ajtó ragaszon.
 130. Maucun J. Arczkép Tintoretto után.
 131. Maucun J. Madonna a gyermekkel, Titian után.
 Mészöly. Magyar parasztdvart.
 132. Morelli Gustav, Pesten. Az országos mintarajztanodában a fametszészet tanára. Fametszetű lapok keretben. u. n. négy tájkép, több lap Keleti olajfestményei után, egy falusi korcsmajelenet és egy kép a Petőfy „Megy a juhász számaron” című románca után.
 133. Haske Ferencz rézmetsző Pesten. Egy nyolcz, vésett (radirozott) lapból álló album. Kilitások a Margitszigeten.
 134. Horacek nyugalmazott százados Fiumében. – Harmincznégy ónrajzolat egy albumban, következő cím alatt: Visszaemlékezések tett gyakorló utazásokra, a cs. k. tengerészeti akademia növendékeivel az 1868-ik évben.
 135. A margitszigeti építkezések és távlati látképek Budapesten. Az épületek tervezve Ybl Miklós, a vízfestmények kivive Rauscher L. által. Madártávlát. Rom a régi lakház mellett. A fürdőépület homlokzatának látképe. A Margit templom romjai.
 136. Kilitás Buda felé. Kilitás Óbuda felé. A lóvonatú vasút épülete. A domonkosok zárdájának romjai. A fürdőépület közép része.
 137. A fürdőépület előcsarnoka. A fürdőépület hátrésze. A fürdőépület átmszete.
 138. A sziget déli csúcsa. Igazgatósági épület. A fürdőépület belseje. A vendéglőépület a Dunafelé eső oldala. A forrás a Dunáról tekintve.

József cs. k. Főherceg ő fenségének tulajdona.

Szobrászat

- x 139. Engel József, Pesten, Józsefváros, festőutca 17. Nimphák, és Ámor Márványsoport.
140. Izsó Miklós, a mintázás tanára az országos rajztanodában Pesten. Boldogútt Egressy Gábor szinész mellszobra. Márványból, a nemz. múzeum tulajdona.
141. Kugler Ferenc Pesten, Kerepesi út, Beleznyakert. Liszt Ferenc mellszobra márványból.
142. Böhm József, Londonban. Édes atyjának, a híres műtész és gyűjtőnek arcsképe. A nemz. múzeum tulajdona.
x 143. Engel József. Vadászat után. Márványsoport.
x 144. Dunaiszky László. A tavasz, női mellszobra márványból.
x 145. Engel József. Vadászat előtt. Márványsoport.
146. Vay Miklós, Bécsben, Neubau, Andreassgasse 8. Gróf Barkóczy mellszobra márványból.
x 147. Engel József. Az ártatlanság. Márványsoport.
148. Vay. Deák Ferenc mellszobra márványból.
149. Vay. A rákásznő, gyps-szobor.
150. Vay. Reinecke-róka – bronz.
151. Vay. Lappe-nyúl. Bronz.
152. Alexy Károly. Gróf Baththyány Lajos szobra. Félembornagyságban.
153. Kugler Ferenc, Krisztus mellszobra, gypsből.
154. Kugler Ferenc. Arczképszoport gypsből.
155. Kugler Ferenc. Flóra mellszobra márványból.
156. Kugler Ferenc. Síremlék, dombormű gypsből.
157. Kugler Ferenc. A király fogadtatása Temesvárott. Gypsdombormű.
158. Pataky Imre, tanár Kecskeméten. A cigány eltört hegedűvonója, gypsszobor.
159. Pataky Imre. A dalnok átka, gypsdombormű.
160. Ünnepi ékítmények gypsmintái. Brandl képfaragótól Pozsonyban.
161. Virágcsokor természet utáni gypszöntvény Brandltől.
162. Vay Miklós. Gróf Széchenyi István, gypsszobor a pavillonban.
163. Vay Miklós. Bárány József, gypsszobor a pavillonban.

Építészet

166. A budapesti sugárút gypsmintája, a fővárosi építkezési tanács által kiállítva. Az építkezés megkezdett a sugárúti építkezési vállalat által. A vállalkozó társulat áll a községi és a francia bankokból; a pesti építkezési társulattól és az „Erlanger és fiai” banküzletből Frankfurtban a Majna mellett; a minta kivitele Punzman Gyula építész vezetése alatt Marhenke W. és részben Schaffer Károly pesti képfaragók által eszközöltetett. – A) A sugár-út bejárata a váciútról. B) Nyolcszög, a kör, és sugárútak összeolvadásánál. C) Körpont. D) Vége a városerdőben. E) Az egész sugárút távlatrajza. Egy "-10-hez arányban, míg előbbi számok 1"-egy arányban vannak készítve. A tervek a következőktől erednek: A) Ybl Miklós építészétől. B) Skalnitzky Antal építészétől. C) Kolbenhayer Ödöntől, Punzman Gyulától, Steindl Imrétől és Unger Emilől. D) Gnauth tanártól és Wéber Antaltól. Gnauth stuttgarti tanár kivételével a többiek mind pesti építészek.
167. A Tüköry-féle lakóház gypsmintája Pesten. A terv Hausmann tanaré, a kivitel Szandházy fivérek, szobrászoké.
168. A budai királyi palota kiépítésének gypsmintája. Tervezte Linczbauer építész, kivitelezte Ziegelwagner képfaragó által. Rajzai ezek: A) A távlatrajz. B) C) Két alaprajz. D) E) Két távlati látkép.
169. A Pest-Ferencvárosi kath. Egyház távlati látképe. Ybl Miklóstól Pesten
170. A) B) C) a pesti új városházának három képlete. – Tervezte és kivitelezte Steindl Imre építész által.
171. Pestvárosának háromszögletű terve. Halácsy Sándortól. A) Főterv. B) C) D) E) Részfelvételek üvegtáblákra felhúva. Ide tartozik a három szögletes felvételeknek a rajzok alatt fekvő jegyzőkönyve.
172. A pesti új vágóhíd. Tervezte és kivitelezte Hennike J. és Hude H. W. által. A) Távlatrajz. B) C) D) E) Távlati térképek.
173. Az Erzsébet árvaház terve. Vasil Alajostól. Öt kép egy tárczában.
174. Terézvárosi fiúiskola és plebánia a nagy mező-utcában, 6 képletben, Feszl Frigyes és Lászlótól.
176. Terézvárosi polg. leány- és elemi népiskola a nagy kereszt-utcában, 6 képletben Vasil Alajostól.
177. terézvárosi elemi népiskola a Wesselényi-utcában, 5 képletben Feszl Frigyesétől.
178. Józsefvárosi elemi népiskola a szőlőhegy-utcában, 5 képletben Gottgebe Antaltól.
180. Ferencvárosi elemi népiskola a két nyul-utcában, 7 képletben Vasil Alajostól.
181. A Rókus kórház melléképülete a városi mérnöki hivatal terve szerint, 3 képlet egy tárczában.
182. Ezekon kívül három tárczában: 2 db alaprajz, és egy távlati látkép a 174–182. tárczából.
A 169-től 182-ig terjedő tárgyakat Pestvárosi közönsége állítja ki.
183. Gr. Andrássy Gyula lakházának távlati látképe. Linczbauer Istvántól.
184. „Haas Fülöp és fiai” czég házában távlati látképe. Linczbauer Istvántól.

185. A)B)C)D)E)F)G) rajzok Linczbauer Istvántól.
186. A)B)C)D)E)F)G)H)I)K)L)M)N) butorrajzolatok Linczbauertől.
187. Szobadisztimények Fenechtinger J. E. szobafestőtől Pesten.
188. A)B)C)D) Tervezetek a Széchenyi emlékehez. Siebreich Károlytól.
189. Az új Lloydépület Pesten. Homlokzatmű Benko és Kolbenheyertől.
190. A magy. kir. államerdőségek felügyelőségének pavillonja, tervezve és kivive Koch Gyula tanár által.
191. A Vajda-Hunyad ősi vár ujításának terve Steindl Imrétől. A) Távlatrajz, B)C)D) különböző emeletek alaprajzai, E)F) G) állórajzok H)I)K) átmetszetek.
192. Pályázati terv a város tágításához Budapesten. Siebreich Károlytól.
193. Az Erzsébet-sétány kioszkja, vízi festmény Hauszmann Sándortól.
194. A magy. kir. vámépület Pestem, tervezve és kivive Ybl Miklós által: A) a Dunára eső homlokzatának távlati látképe, B)C)D)E)F) alaprajzok, G) tájlatrajz, H)I) metszvények, K)L)M)N) részletek, O)P) homlokzatrajzok.
195. A brassói lövölde, tervezte és rajzolta Bartsch, két alaprajz, egy oldalkép és egy távlatkép. Építészeti tervrajzok fényképei.
196. Egy mausoleum tervrajza. Alap- és homlokrajz Kuglertől Párizsban.
197. Országház. Két alaprajz, egy látkép és egy távlatkép Nagy Lajostól.
198. A pesti városliget nagyobbításának tervezete. Pecz Ármintól. Tokban.
199. Egy byzanci stylben készült, faragott, ikonostásie (képfal) ajtó Andronik Androne, brassói gör. keleti plébánostól.
200. Két templomi gyertyatartó hasonló stylban ugyanattól. A mellette fekvő udvarban továbbá mint műipari tárgyak ki vannak állítva:
201. Egy honvédelemk mintázta Faragó József Lőcsén, a vasöntvény Prackendorfban készült, a branyiszközi hegycsúcson lesz kiállítva.
202. Egy lovag vaspléhből, a vajda-hunyadi vártorony tetejére szánva, tervezte Steindl Imre, összeállítottatott a Schlick-féle öntödében Pesten, ide tartozik végre:
203. Az ugyanezen öntödében készült udvarrácsozat.
- A rajzművészet tárgyai gyanánt végre, kivált mint régi építészeti tekintendők a magyar műkedvelők csarnokában kiállított vízfestmények, rézmetszetek, vázlatok s tollrajzok, fametszetek, stb. melyek egyenként a műkedvelők katalógusában vétettek fel, itt csupán a kiállítók nevei álljanak: Doby Jenő, Feszl Frigyes, Frey Lajos, Henszlmann Imre, Miskovszky Győző, Schulek Frigyes, Schulz Ferenc, (X) Storno Ferencz, Tomsich Mátyás és Weinem Henrik, pesti fametsző.

GÁBOR ESZTER

A FŐVÁROSI LÁTKÉPPÁLYÁZAT 1884–85-BEN

„... felhívatnak az összes – akár itt benn lakó, akár külföldön tartózkodó festő művész urak, miszerint a magyar hazai festőművészetnek támogatása céljából általában s a távlati képfestés műfajának művelése iránti érdekeltség felébresztése céljából különösen nagyérdekű és jelentőségű eme pályázaton minél több vázlat beküldésével részt venni szíveskedjenek.”¹ E szavakkal zárult Budapest főváros tanácsának 1884. május 6-án kibocsátott, Kamermayer Károly polgármester aláírásával hitelesített pályázati felhívása. A pályázat tárgya „a főváros főleg beépített területének kiválóbb szebb pontjai”-nak „olajfestményű távlati képekben” történő megörökítése volt. A fővárosi képzőművészeti bizottság jelentése tízéves működéséről, kiemelt helyen, hosszasan tárgyalta a fővárosi látképek pályázatának történetét.² A pályázati felhívás zárópasszusa és a bizottsági jelentésben kapott kiemelt figyelem egyaránt jelzi, hogy a fővárosi hatóság jelentőséget tulajdonított a pályázatnak.

A pályázat kiírásakor már másfél évtizedes hagyománya volt Magyarországon a tematikus fes-

L.6. Győrök Leó: Garnison templom (Helyőrségi templom), 1884